

At Congregation Ahavath Torah
Englewood, New Jersey

Weekly Parasha Insights

Balak 5776

Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi
Rabbi Chaim Poupko, Associate Rabbi
Rabbi Morty Kuessous, Assistant Rabbi

Published by: Raphael Benaroya

Parasha Discussion

By: Rabbi Mordechai Gershon (Yeshivat Lev HaTorah, Ramat Beit Shemesh)

The Significance of a Continental Breakfast

After observing the astonishing victory of the Jewish nation against the mighty kings Sichon and Og and their countries, Balak, the king of Moav was frightened about the fate of his nation as well. He sought the council and seemingly supernatural powers of the infamous wizard Bilaam. While the commentaries discuss the capabilities of Bilaam and explain that he did not really possess the ability to bless or curse people, but rather gave the impression that he had super human powers or, alternatively, was blessed with a degree of prophecy and knew the moment of the day when G-d exercises Divine judgement, the sages agree on one thing – Bilaam severely lacked positive character traits.

In Pirkei Avot (5:19), the sages contrast the students of Avraham with the students of Bilaam. “Whoever possesses these three (following) characteristics is from the students of our forefather Avraham and these three other characteristics is of the students of the evil Bilaam. (The three characteristics of the students of Avraham are) A good eye (generosity), a humble spirit, and a low (modest) soul. (In contrast, the students of Bilaam have a) bad eye (are stingy), high spirit (arrogant), and wide (greedy) soul. While Avraham is generous, humble, and modest, Bilaam is stingy, arrogant, and greedy.

In his comments throughout various verses in the parasha, Rashi makes this clear as well. Bilaam desired an invitation from Balak at the hands of senior and distinguished officers, rather than plain messengers. Furthermore, although acting in a seemingly religious manner by telling Balak’s messengers that he could not go with them since Hashem did not grant him permission, Bilaam indicated a deep desire to transgress the Divine will and also a greedy nature by implying to Balak’s messengers that he would be willing to come for a tremendous sum of money. Apparently, Bilaam surreptitiously communicated, he would come for the right price.

If we look a little deeper, we can see that Bilaam’s self-absorption, greed, and stinginess are at the foundation of many of his actions. This is evident from a clever and fascinating insight of HaRav Chayyim ben Attar, the Ohr HaChayyim HaKadosh, of blessed memory. The verse (22:13) states that Bilaam woke up early and personally saddled his donkey to set out to meet Balak and curse the Jewish people. It is noteworthy that the same language is used by the Torah in the book of Beraisheet to describe Avraham’s willingness and zeal to fulfill the commandment to sacrifice his son during the test of the Akeidah. Apparently, Bilaam had the same willingness and eagerness to curse the Jewish nation in violation of Hashem’s will. The Ohr HaChayyim HaKadosh, however, explains that there may have been another reason for Bilaam to wake up early and set out immediately to travel to Balak. Bilaam had just hosted Balak’s messengers during the previous night while he waited to receive a prophetic answer from Hashem whether he should go with them. Now that he received the answer and was prepared to travel with them to Balak, he wanted to leave at the earliest possible time so that he would not have to provide them with breakfast. How true it is that Bilaam is the polar opposite of Avraham! Avraham was the

quintessential host who sought to invite guests into his home and provide them with both physical and spiritual nourishment. When compelled to host Balak's messengers, however, Bilaam could not wait for them to leave so that he would not have to spend another penny on them.

This observation is not just an astute reflection on Bilaam's actions. It teaches and reinforces an important lesson about the motives of our actions, as well as our sensitivities towards others. In his classic book Mesillat Yesharim, HaRav Moshe Chayyim Luzzatto (known as Ramchal), of blessed memory, discusses the importance of watchfulness (zehirut) and urges us to be mindful of our actions by contemplating if they are positive or negative before we do them. Furthermore, in his chapter on purity from sin, Ramchal instructs us to probe our psyche for the motivation behind our deeds. If Bilaam would have stopped to think why he was in such a rush to leave that morning and would have been honest with himself, he may have realized that it is incorrect to run away from the great mitzvah of extending hospitality to guests and would have offered them breakfast before setting out on the long journey to Balak.

In truth, a host should never underestimate the significance of his graciousness and hospitality. While many Jewish people are attracted to rediscovering their heritage as a result of the intellectual curiosity generated after attending a Torah class, many are inspired simply by experiencing an authentic Shabbat as a guest in the home of someone for whom Shabbat is genuinely a special day. Let us learn from the mistakes of Bilaam and, instead, be like the students of Avraham, whose actions are motivated by generosity, humility, and honor for others.

מאורות בפרשה (רפאל בן-ארוי'ה)

”וַיֵּרָא בְלָק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי” (כ”ב ב’)

בפרשה הקודמת, פרשת חקת, מספר הכתב בדבר נצחונות שניים של בני ישראל. האחד, על סיחון מלך האמורי. והשני, על עוג מלך הבשן. לפיכך תמוהה מדוע מדבר הפסוק לעיל על שבלק נתירא מה שעשו ישראל לאמורי בלבד ולא מדבר בפחד בלק מניצחון ישראל על עוג מלך הבשן?

ע”פ דרך אחת, האמורי היה מתקיף כל יושבי הארץ. סיחון מלך האמורי לחם במואב וכבש מהם חבל ארץ. לכן, בלק (ע”פ דעת זקנים) נשא קל וחומר בעצמו - מה סיחון שנצח מלך מואב שלא היה יכול לעמוד בפניהם, על אחת כמה וכמה אנו לא נוכל לנצחו. לפיכך, האמורי בלבד היה סיבת הפחד ולא עוג מלך הבשן.

ובדרך אחרת, חז”ל אומרים שכלל גדול הוא, שבכל מקום שכתוב בתורה “ישראל” בלשון יחיד, מרמז שבני ישראל היו אותה עת מאוחדים כאיש אחד. אך בענין מלך הבשן כתוב: “ויכו אותו ואת בניו ואת כל עמו” - “ויכו” - לשון “רבים”. לעומת זה בסיחון כתוב “ויכוהו ישראל” - “ישראל” לשון יחיד, שנעשתה המלחמה בסיחון מתוך אחדות וליכוד כל העם.

וזהו החידוש שהיה לבלק שכתוב (כ”ב ג’): “ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא” - לא אמר “רבים הם” אלא “רב הוא”. פחד ממצאות של חזקם של ישראל שבא מתוך אחדותם.

”וַיֵּגֵר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב הוּא וַיִּקַּץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל” (כ”ב ג’)

הזוהר הקדוש מספר שבלק היה חכם בסטרא אחרא (של צד הטומאה) ולכן ראה בנסתרות שחיותה של כל אומה אפילו מהרשעות שבהם היא מחמת אילו ניצוצות קדושה השקועים בתוכה (בקליפתה) וכשישראל מבררת אותן ניצוצות מתבטלת זו האומה.

וזה מה שראה בלק וחשש בקיומה של מואב, מכח הניצוץ הקדוש של דוד המלך (שבא מרות המואביה) ואותו ניצוץ היה טמון בקליפת מואב. לכן נתירא שישראל יוציאו ממנו את אותו ניצוץ ולפיכך כתוב “ויגר מואב” - “ויגר” כלשון לאגור, לאסוף, שאותה קליפת מואב אגרה (אספה) את הניצוץ להטמינו עמוק בקליפה כאוצר יקר שלא יוכלו ישראל להשיגה.

"וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זַקְנֵי מְדִינַת עֵתָה יִלְחֲכוּ הַקְּהָל אֶת כָּל סְבִיבֹתֵינוּ כְּלַחֵף הַשּׁוֹר אֶת יַרְקַת הַשָּׂדֶה" (כ"ב ד')

יתכן שידעו מואב כי ישראל לא ילכדו את ארצם משתי סיבות שמביא הרמב"ן (שם): "כי שלחו (ישראל) להם (למואב) כאשר שלחו לסיחון (בקשה לעבור בארצם) שנאמר (דברים ב' כ"ט): "עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ד' אלוקינו נותן לנו" או ששמעו גם כן מניעת ד' שאמר להם (שם פסוק ט'): "אל תצר את מואב" ע"כ. יש להקשות, אם כן למה פחדו מואב? ועוד, למה פנו דוקא למדין לשיתוף פעולה שנאמר (כ"ב ד'): "וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זַקְנֵי מְדִינַת עֵתָה יִלְחֲכוּ וּגוֹי" ומה ראו המדינים על ככה "להתערב על ריב לא להם" (ע"פ משלי כ"ז י"ז).

ונראה שאפילו שידעו מואב שישראל לא ילכדו את כל ארצם עדיין חששו שישראל ילכדו את סביבותם וילכדו מהם עוד חבלי ארץ כפי שעשה סיחון ויתנו אותם למס עובד. מדין היו שכניהם ובני בריתם של מואב (ראה הכתוב בראשית ל"ו ל"ב: "המכה את מדין בשדה מואב", שבאו אז מדין לעזור למואב והכס הדד בן בודד) וראו בזה צורה לעזור כוחות משותפים להכות בס את ישראל וזה הסבר דרך השכל הישר.

אך נתבונן לעומק בדרך הנסתר לסיבה שאינה נראית מיד לעין במה שכתב ה"כלי יקר" (כ"ב ב'): "לפי שמצינו שפירש רש"י בפרשת מטות (במדבר לא ו): "וישלח אתם משה.. אותם ואת פנחס" שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו של פנחס שנאמר (בראשית לו לו): "והמדינים מכרו אותו לפוטיפר", ובני יוסף נקראו "קהל גוים" שנאמר (שם לה יא): "גוי וקהל גוים" פירש רש"י - קהל גוים נאמר על יוסף. וכן אמרו זקני מואב אל מדין שגם אתם יש לכם לירא מפני הקהל בני יוסף שירצו ליקח מכם נקמת יוסף בכור שור אביהם. זה שאמר "עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוף השור". כי הקהל בני יוסף בכור שור המה על כן ילחכו אותנו כשור המלחך כדי ליקח נקמת השור, וזה פירוש יקר.

"וְעֵתָה לָכֶּה נָא אֶרֶץ לִי אֶת הָעַם הַזֶּה כִּי עֲצוּם הוּא מְמֹנִי" (כ"ב ו')

החיד"א בספרו "חומת אנך" פירש שכונת בלק היתה לקלל את ישראל ואם לא יעלה בידו לעשות זאת אז על כל פנים בלעם יקלל את בלק ואת עמו, ולכן אמר "לכה נא ארץ לי" שיקלל אותי, והטעם שרצה לקלל את עצמו כדי שלא תצא מזרעו רות המואביה שממנה יצא דוד המלך. וזהו שמשלב בלעם (שם י"ט): "לא אוכל לעשות קטנה או גדולה" דהיינו לא לקלל את בלק (קטנה) ולא את ישראל (גדולה).

ועוד מוסיף האור החיים הקדוש (שם ו'): "ובדרך רמז פיו הכשילו במאמר "ארץ לי" לארר את בלק, וכן היה שגרם לו בעצתו מיתת כזבי בתו. גם היה סבה שישלב בלק למדין ושם נפל בחרב, דכתיב (לא ח): "ואת מלכי מדין הרגו וגו' ואת צור וגו'", וזולת הליכת בלעם שגילה למואב כי מובטחים הם מישראל ולא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים היה נשאר שם בלק ולא היה חוזר למדין ולא היה נהרג, הרי נתקיים שהלך לארותו לבלק לקיים מה שנאמר (תהלים לו): "חרבם תבא בלבם".

"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל בְּלַעַם לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת הָעַם כִּי בְרוּךְ הוּא" (כ"ב ב')

ראה תרגום יונתן בן עוזיאל (שם): "כי ברוך הוא. ארום בריכון הינון מני מימי אבהותיהו" שנאמר (דברים א' י"ד): "ברוך תהיה מכל העמים" וכבר קדמה ברכתו עליהם ואין כלי ברכה מחזיק קללה וזה מימי אבותם.

אם כן הוא, מה אם יקלל בלעם את בני ישראל? האם יש בכוחו לשנות את הברכה מן ד' שעל ידה קיימים?

ע"פ הפרשן רבי יצחק אברבנאל ז"ל קללת בלעם לא יכלה לבטל זכות אבות. אבל לו היה בלעם מצליח להוציא קללה מפיו היה גורם לגויי הארץ לקום ולהלחם בישראל. אך ברכתו הוציאה את הרוח ממפרשיהם ושם נעשה כחסד גדול שעשה הקב"ה לעמו שהביא את בלעם לברכם שנאמר (דברים כ"ג ו'): "ולא אבה ד' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ד' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ד' אלקיך" וכך נמנע מישראל סבל וכאב של עוד מלחמות.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל בְּלָעַם לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם" (כ"ב י"ב)

"וַיִּבֹא אֱלֹקִים אֶל בְּלָעַם לִילָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם לִקְרָא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לְךָ אִתָּם" (כ"ב כ')

הכא כתוב "לא תלך עמם" ואח"כ "קום לך אתם". מה שונה "אתם" מ"עמם". ברש"י (כ"ב כ"א): "וילך עם שרי מואב, לבו כלבם שוה", כלומר, היכן שנאמר "עמם" הולכים בלב שוה בעצה אחת וזהו שאמר לו הקב"ה "לא תלך אמהם". והיכן שנאמר "אתם" לשון לידם בלבד אבל לא בעצתם ולא במחשבתם, לא בלב שוה. וזהו שאמר לו הקב"ה אח"כ "קום לך אתם". ואז כשהלך בלעם (כ"ב כ"א): "ויחבוש את אתונו וילך עם שרי מואב" נאמר (שם): "ויחר אף אלקים וגו'". כלומר נאמר לו "לך אתם" והוא הלך עמם.

וכן באברהם (בראשית כ"ב ג'): "וישכם אברהם בבוקר ... ויקח את שני נעריו אֲתָנוּ" וַאֲתַת יצחק בנו" ואח"כ נאמר לאותם נערים (שם כ"ב ה'): "שבו לכם פה עם החמור", ללמד שהלכו אֲתָנוּ הנערים והיו טפלים ממנו ולא קשורים במחשבתו ודעתו לכן לשון "אתנו" ואח"כ "עם" החמור שכך דעתם, דעת חמורים (שאמרו חז"ל "עם הדומה לחמור") שראו רק חומריות במראה הר המוריה אליו נשא אברהם עיניו שראה המקום מרחוק והם לא ראו אלא סתם הר.

"וַיִּחַר אֶף אֱלֹקִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא" (כ"ב כ"ב)

ברש"י (שם): "כי הולך הוא. ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה ללכת" ונאמר בשפתי חכמים (שם): "היה קשה לרש"י למה כתיב "ויחר אף ד"י" הלא אמר לו "קום לך אתם" אלא ראה שהדבר רע בעיני המקום שלא התיר לו ללכת אלא בשביל הנאתו ליטול עליה שכר, והוא נתאוה ללכת כדי לקלם לפיכך "ויחר אף אלקים", והרא"ם פירש, כיון שלא הסכים ד' שילך אלא מפני שכר, ולא היה לו לילך".

האור החיים מדקדק בכתוב שנאמר "הולך הוא" לומר טעם שחרה אף ה' בו שלא אמר בבקר לשרי בלק שה' נתן לו רשות ללכת אלא השכים בבוקר "ויחבוש וגו' וילך עם שרי וגו'" שזה יגיד שהליכתו מרצונו ולא הוצרך לרשיון עליון, והוא אומרו "כי הולך הוא" פירושו, הוא הולך ברצונו באין רשיון ה' לזה חרה אפו בו. עוד נראה על פי דבריהם ז"ל (זוה"א קסט ב) שאמרו בפסוק וילך שפי שמדרך של המשרה עליו כוחות הטומאה להתבודד יחיד, וכאן כשראה ה' שהולך הוא, פירושו, הוא לבדו היה נפרד משרי בלק ועושה מעשהו זה יגיד שמכין צעדו לעשות כחפצו הארורה, והגם שהיו עמו ב' נעריו אין מעכבין עליו ההתבודדות לצד שהם רגילים עמו ויעשה מעשהו לפניהם, וידע ה' דרכו הרעה וחרה אפו בו. עוד ירצה באומרו "הולך הוא" שידע ה' שרשע זה גבר בו החפץ ללכת מעצמו הגם שלא היה בלק שולח אחריו הוא הולך לרצונו, ובזה גילה עוצם שנאתו לעם ה' ולזה חרה אפו יתברך בו".

"וַתִּלְחַץ אֶת רַגְלֵ בְלָעַם אֶל הַקִּיר וַיִּסֹּף לְהִכָּתֶה" (כ"ב כ"ה)

כתב הפרדס יוסף: "בלעם נעשה חיגר ברגלו כשנלחץ אל הקיר, ובבן יהוידע על מס' סנהדרין (דף ק"ה ע"א) עמד על כך מדוע בדיוק בענין זה נענש ע"ש מש"כ. ובנחלת יעקב יהושע ביאר כיון דבלעם הלך עם שקר, ורצה השי"ת לרמוז לו כי שקר אין לו רגלים ע"ש היטב, ויש להוסיף ע"פ מה שכתוב בתהלים (ל"ו י"ז): "אל תבואוני רגל גאווה" והיינו דגאווה קשור לרגל ולכן בלעם שהתגאה לקה ברגלו ודו"ק היטב. ויש לציין ג"כ למובא בגמ' עירובין (דף ק' ע"ב): "אסור לאדם שיהלך על גבי עשבים בשבת, משום שנאמר: 'ואף ברגלים חוטא' ע"כ ופרש"י: אלמא הילוך נמי חטא קרי ל"י ע"כ. ובלעם הרי אף ורץ לקלל את ישראל ושפיר נפגע ברגליו מדה כנגד מדה ודו"ק היטב".

"הֵן עִם לְבַדָּד יִשְׁכַּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (כ"ג ט')

מה המילה "הֵן" בפסוק לעיל? וראה גם (כ"ג כ"ד): "הֵן עִם כְּלָבִיא יְקוּם".

הנה כל האותיות שבאל"ף בי"ת בין אל"ף וטי"ת מתחברות אחת לחברתה למנין עשר, כגון אי"ט, בי"ח, גי"ז, ד"ו - רק ה"הא" לא מתחברת אלא לעצמה לצרף לעשרה.

והאותיות כ"ף עד צד"י גם מתחברות בזוגות למנין מאה חוץ מהנו"ן שרק כשמתחברת לעצמה תסתכם למאה.

וזהו "הן" - ה"א נו"ן רק מתחברות לעצמן לסכום לעיל לרמז שכן עם ישראל "לבדד ישכון" שאינו יכול להתחבר עם שום אומה ולשון.

הנצי"ב ביאר את הפסוק: "הן עם לבדד" דהיינו אם עם ישראל יחיו "בדד" אז "ישכון", לא ידאגו מצרות של אומות העולם, אבל "ובגויים" דהיינו שירצו להיות אומה ככל האומות ולהתערב ולהתבולל עם אומות העולם, אז "לא יתחשב" דהיינו כל חשיבותם יתבטל והאומות העולם ירדפם עד חרמה ויבזו את ישראל.

"ותרועת מלך בו" (כ"ג כ"א)

הגמרא (ראש השנה ל"ב) מדברת על תרועה בשופר ממש. וראה במדרש "לקח טוב" "ותרועת מלך בו" זה קיבוץ גליות, שנאמר "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים".

אך ברש"י: "ותרועת מלך בו - לשון חבה ורעות כמו רעה דוד (שמואל ב' ט"ו ל"ז) אוהב דוד, ויתנה למרעהו (שופטים טו, ו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון". כלומר שהקב"ה שוכן ביניהם כמו במשלי (י"ח כ"ד): "איש רעים להתרועע". מכאן תרועה לשון ריעות.

"ה' אלקיו עמו" (כ"ג כ"א)

למה הוצרך רש"י לומר גם שם "הוי"ה וגם שם "אלקים"? ראה דברי ה"אור החיים" (שם): "פירוש כנגד ב' בחינות שהזכיר, הנקראים בשם יעקב שהם ההמון עם, והמתכנים בשם ישראל שהם הצדיקים, ה' אלהיו עמו, הם הצדיקים שעושים מאהבה, לזה אמר ה' שהוא עם החסד לומר שאין עבודת הצדיק לצד הדין אלא אוהב הטוב במה שהוא טוב, ודקדק לומר אלהיו שלא תחשוב שאם ה' מייסרהו ישוב אחור, לזה אמר אלהיו שהגם שייסרהו על משמרת אהבתו יעמוד, וכנגד כת ההמון הנקראים בשם יעקב אמר ותרועת מלך בו שהוא ירא לצד המשפט".

סיפורי צדיקים

מה שומר על ישראל היושבים בקרב העמים?

רבי ישראל בעל שם טוב, מייסד תנועת החסידות, חזר פעם בערב שבת עם חבורת חסידים מן המקוה שבו טבל לכבוד שבת. לפתע, נשמע רעש גדול מפינת הרחוב, ומיד נראו כמה נכרים שצעדו בעליצות למלוא רוחב הרחוב. נוכח החסידים שהלכו שלובי-זרוע עם רבם.

חשש הבעל שם טוב, שמא יגע בו מישהו מן הנכרים, והחל סוטה עם מלוויו לצדי הדרך. באותו רגע שמע הצדיק, אחד מן הנכרים אומר לחבירו, "היזהר מן היהודי הזה שלא יגע בך ויטמא אותך".

נתחייך הבעל שם טוב בשמחה, ואמר לחסידים שמסביבו: "עתה נתחוויר לי פירוש הכתוב בברכת בלעם "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" (כ"ג טו). העובדה שעם ישראל יכול להישאר לבדד, בייחוד ובקדושתו, אף על פי שהוא יושב ימים כה רבים בקרב האומות, היא תוצאה של "ובגויים לא יתחשב", שאין הגויים בעולם מחשיבים אותו כאחד מהם, אלא מביטים עליו כעל נטע זר, שצריכים להתרחק ולהיבדל ממנו.

כל זאת - הוסיף הבעל שם טוב - הוא מן הצדקה שעושה הקדוש ברוך הוא עם ישראל המפוזרים בין הגלויות, כדי לשים להם שם ושארית, בקרב העמים עד לגאולה השלמה.

על שום מה ברח הכבוד מבלעם הרשע?

חסידי האדמו"ר רבי דויד"ל מטולנה, שאלו פעם את רבם: חכמינו ז"ל אמרו במסכת עירובין (י"ג ע"ב): "כל הבורח מן הגדולה גדולה רודפת אחריו", יש אפוא מקום לשאול, הרי בלעם הכריז שאינו מבקש כבוד, באמרו לשליחי מלך מואב: "אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'" (כ"ב י"ח), מדוע אפוא ברח ממנו הכבוד? כפי שמכריז באכזבה, בלק מלך מואב "אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד" (כ"ד י"א)?

השיב רבי דויד"ל לשואלים, חלילה להטיל ספק באמיתות מאמרי חז"ל, שדבריהם כדברי אלוקים חיים, ואכן מי שבורח באמת ובתמים מן הכבוד זוכה לכך שהכבוד רודף אחריו ומשיגו. אבל אדם כבלעם הבורח מן הכבוד רק למראית עין, גם הכבוד רודף אחריו רק למראית עין.

<u>למזל טוב</u>	<u>DEDICATIONS</u>	<u>לרפואה שלמה</u>
למשפחת פסר שהשמחה במעונם לחתונת רונן פסר (בן אחיו של שלמה פסר) לעלמה נורה אליסון.		<ul style="list-style-type: none">• לראשון לציון הרה"ג אליהו בן טובה (בקשי דורון) שליט"א• לאהרון בן זילי בן- ארוי"ה שיחי

For dedications please email asaftamir@verizon.net one week in advance

פרשת בלק

בענין רדיפת כבוד ותאות בצע

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל בָּלַעַם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת הָעָם" (כ"ב י"ב)

וַיֹּסֶף עוֹד בָּלַק שְׁלַח שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבְּדִים מֵאֵלֶּהָ, וַיָּבֵאוּ אֶל בָּלַעַם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלַק בֶּן צְפוּר אֵל נָא תִמְנַע מִהֲלֹךְ אֵלַי, כִּי כָבֹד אֲכַבְּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה" (כ"ב ט"ו-י"ז)

"וַיַּעַן בָּלַעַם וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדַי בָּלַק אִם יִתֵּן לִי בָלַק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכֵל לְעֹבֵר אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוּלָּה" (כ"ב י"ח)

איתא במדרש (במדבר רבה כ' י'): "ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם. אמר לו: א"כ אקללם במקומי. אמר לו: לא תאור את העם. אמר לו: א"כ אברכס. אמר לו: אין צריכין לברכתך כי ברוך הוא. אומרים לה לצרעה לא מן דובשיך ולא מן עוקציך, ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק, לא אמר להם בלעם: לא נתן לי רשות לילך ולקלל אלא לתתי להלוך עמכם אמר לי אין כבודך לילך עם אלו אלא עם גדולים מהן שהוא חפץ בכבודי. לפיכך, ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים, "כי כבוד אכבדך מאד", יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נותן, ויען בלעם ויאמר: "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב" מיכן את למד שהיה בו ג' דרכים: עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה, עין רעה - דכתיב: וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, רוח גבוהה - דכתיב: "כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם", נפש רחבה - דכתיב: "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב". אילו היה מבקש לשכור לו חיילות להלחם כנגדן ספק נוצחין לא די שיתן כד ונוצח הא למדת שכך בקש, לא אוכל לעבור מתנבא שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו מפי השכינה, ועתה שבו נא בזה גם אתם מהו גם אתם שסופכם לילך בפחי נפש כראשונים, ואדעה מה יוסף ה' שמתנבא שעתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף להם ברכות על ידו."

המדרש וכן גם המפרשים מורים שתשובת בלעם מלמדת על תכונותיו ומידותיו. ע"פ המדרש כאשר אמר בלעם (כ"ב י"ח): "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב" מלמד שהיה בו רשע בשלשה דרכים. הא' - רוח גבוהה - גאווה להתגדל על כל אדם, וזהו שגם ידע בלק שתשובתו הראשונה לא היתה אלא לדרוש יותר כבוד לעצמו. לפיכך שלח אליו שרים רבים ונכבדים מהראשונים. הב' - נפש רחבה - להתאוות לרב עושר ודברי עונג. והג' - עין רעה - שהיה מקנא בבני ישראל.

וראה גם דברי ה"אור החיים על דברי השליחים הראשונים לשולחם (שם י"ד): "מאן בלעם הלוך עמנו, חשדוהו כשקרן, ותלו הדבר בו שהוא לא נתמלאו עיניו בשיעור כבוד זה".

ועוד יאירו דברי ה"בעל הטורים" שמוצא רמז בשימוש המילה "מאן" (כלומר, סירב) שהסיבה לסירובו הוא גודל שכר הכסף שנאמר (מלכים א' כ"ב ט"ז): "ויהי כשמוע איזבל כי שקל נבות וימות ותאמר איזבל אל אחאב קום רש את כרם נבות הזרעלי אשר מאן לתת לך בכסף". וע"פ בעל הטורים (במדבר כ"ב י"ג): "מאן ה' לתתי. מאן בלעם להלך עמנו (פסוק יד). אשר מאן לתת לך בכסף (מ"א כא טו). מלמד שכוונתו להרבות לו שכרו, וזהו מאן, כדי לתתו בכסף פדיוס להרבות שכרו (במדבר כ' י').

ועוד למדים שכבוד בעיני בלעם כלל רב ממון שהרי שרי בלק החשובים אומרים בשם בלק (שם י"ז): "כי כבוד אכבדך מאד" והוא, בלעם עונה (שם): "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב" זה מדבר על כבוד וזה שכבר הבטיחו לו כבוד ועונה על כסף וזהב ומראה שגם בזה מודד כבודו.

אין חכמה ללא מידות טובות

בא וראה בלעם היה חכם גדול באומות, עליו נאמר שכשם שהעמיד הקב"ה את משה לישראל הקים את בלעם לאומות העולם. וכתוב (במדבר רבה נשא י"ד כ'): "תני (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם לומר אלו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה ואיזה נביא היה להם כמשה זה בלעם בן בעור".

בלעם אמר על עצמו (כ"ד ט"ז): "וידוע דעת עליון". הוא ראה בחכמתו את גדולת ישראל וידע את יחסם עם הקב"ה עד כדי שאומר (כ"ג י'): "מי מנה עפר יעקב ... תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו". עד כדי כך ידע שרצה שמיתתו תהיה כגדולי צדיקי ישראל. אך איך זה שאותו חכם מיעץ לזנות בבנות מואב? ואיך זה שאותו מות ישרים שביקש לא קיבל שישראל הרגוהו בחרב?

עם כל חכמתו היה עדיין חסר, עם כל חכמתו עדיין שכנע עצמו שידוע דעת עליון הוא ויכוין דבריו לשעה שהקב"ה כועס. וכיצד יתכן הדבר? הרי אפילו דעת בהמתו לא ידע איך ידע דעת עליון (ראה שפתי חכמים כ"ד ט"ז)? למה נכנס בו רוח שטות ועשקה חכמתו?

התשובה טמונה במידותיו הרעות של בלעם עליהם לא הצליח לעבור. מדות הגאווה התאוה והכבוד היו טבועות בו כל כך חזק שלא יכול לשרשן.

ראה דבריו הנפלאים של ה"דעת תורה" (להרה"ג ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל, משגיח ישיבת מיר, במדבר עמוד ר"כ): "אז"ל 'מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה' (ירושלמי שבת א'). זה כמה, אשר ראיתי המאמר הזה, נפלאתי מאד. וכמעט צער הי' לי, יראת שמים תכלית כל השלמות, "מה ד' אלקיך שואל מעמך וגו'", "הן יראת ה' היא חכמה". ובאו חז"ל וגרעו מעלת היראה, תכלית כל השלמות, שהיא מונחת בענוה, בעקב. אתמהה!

אמרתי מי יתנני ויאיר עיני תוכן כונתם ז"ל, ועברו עלי כמה שנים, ולא ידעתי באר, עד שזה לא כבר בעמדי בפרשת בלק, ראיתי עומק כונתם ז"ל. התבוננתי, כי אין ראוי באמת להקרא בשם חכם אלא רק מי שהכשיר מדותיו, כי בלי כשרון המדות, גם מה שהתחכם אינו שלו ובידו. כי המדה המגונה תבוא ותעשוק ממנו חכמתו, ברמיזה אחת קלה שבקלות, מהמדות המגונות, "די לחכימא ברמיזה". קלה לעשוק ממנו מאה התחכמות. ונמצא כי הוא אינו בעל החכמה, כי לו הי' בעל החכמה למה האברים אינם סרים למשמעתו, כמו שסרים לכל רצונותי. הידים עושות מה שיצום כח החפצי. הרגלים הולכות ברמז כח החפצי. העינים מביטים בפקודת כח החפצי. הלב חושב בחמדתו, למה שהוא אדון עלי' והם משרתי' ולכן לא ישמעו לו. הרי אות כי החכמה אינה שלו, ולכן לא ישמעו אברי' שלו לחכמתו, רק להחכם שהחכמה שלו, ורמיזה קלה שלו מהמדות, דוחה מאה חכמות. כי המה שלו, ואברי' שומעים לרמיזת כח החפצי שהוא בעל שלהם".

מידות רעות חמורות מעבירות

כתב ר' חיים ויטל ז"ל בשער הקדושה המדבר בפגם הנמשך ע"י מדות המגונות (חלק א' שער שני): "כי מדות הן מוטבעות באדם, בנפש השפלה הנקרא יסודית וכו'. והנה בנפש הזאת תלויות המדות הטובות והרעות, והן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העיונית השכלית, אשר בה תלויין תרי"ג מצוות התורה. לפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצוות. ואמנם הן הכנות עקריות אל תרי"ג המצוות בקיומם או בביטולם, יען כי אין כח בנפש השכלית לקיום המצוות על ידי תרי"ג אברי הגוף, אלא באמצעות נפש היסודית המחובר אל הגוף עצמו, בסוד "כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא". ולפיכך ענין המדות הרעות קשים מן העבירות עצמן מאוד, ונמצא כי יותר צריך לזיזהר ממדות הרעות יותר מן קיום המצוות עשה ולא תעשה עיי"ש".

ה"דעת תורה" מרחיב בדיבור שיותר צריך להזהר ממידות, מאשר מן העבירות ומרחיק עד כדי לומר שאין זה ענין של דברי מוסר אלא "בתור דין בשו"ע", מפחיד.

לתועלת הענין אביא מקצת דבריו (פ' בלק עמוד רי"ט): "ביאור הדברים, כי המדות להיותם עיקרים ויסודות לכל הבנין של התרי"ג המצוות, כי על כן תבין אשר המדות חמורות ממצות, כי אם אין יסוד אין בנין, וממילא ודאי סתירת היסוד חמורה מסתירת הבנין. ועוד דבר, כי מדות הלא השכל מחייב אותן, והם קרובים להבנת האדם. וכלל בידנו כי דבר שאדם מבין בעצמו גנותו וענשו חמור יותר. וכן מבואר זה ברמב"ן (בראשית ו' י"ג) בטעם שהמבול נחתם הגזר דין מפני החמס על שהיא מצוה שכלית.

ובזה יבואר לנו מה שנתקשתי תמיד על מה שמצינו שאומות העולם נענשו על מדות רעות, כגון מה שנמצא בספר ישעיה (פרק י') שנאמר על אשור שהוא שבת אפו של הקב"ה, להעניש בו את כל העמים, ואמר שם "היתפאר הגרון על החוצב בו - אתה אשור אינך

אלא גרזן ביד החוצב, ואתה עתה מתפאר מנצחונך, ומייחסו אליך, "והיה כי יבצע אלקים את כל מעשהו וגוי אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו". הנה בא ענשו של אשור על מדת גאותו. וכן אמרו חז"ל על הפסוק (דברים ז' ז') "כי אתם המעט מכל העמים" - "אפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם, לפני נתתי גדולה לאברהם שאמר ואנכי עפר ואפר וכו'". ואיך שייך להעניש גוים על מדות, בשלמא ישראל יש למצא בדוחק גדול מקום בתורה שזוהרו על מדות. כאשר אמנם רצה הרמב"ן (דברים י"ז כ') ללמוד על מדת הגאווה, מק"ו ממלך שכתוב בו שם "לבלתי רום לבבו מאחיו", וכ"ש הדיוט, אבל עכו"ם שאפילו התרי"ג מצוות אינם נוהגים בהם, אם כן כ"ש שאינם מצווים על המדות?

אולם לפי דברי רבי חיים ויטל ז"ל הרי שמענו שמדות הם קודמים לפני המצוות, וכי הם היסוד של הבנין. ממילא פשוט הוא שאין חילוק במדות בין ישראל לאומות, ישראל נשתנו מאומות רק במה שלישאל ניתנה התורה ולא לאומות, אבל במה שלפני התורה אין חילוק בין ישראל לאומות".

וזה שמידותיו של בלעם גברו על חכמתו ודעתו שבעת שבאו אליו שרים גדולים וחשובים והעריפו עליו מלות כבוד, התעוררה אצלו גם חמדת הממון ואיבד חכמתו. איתא בפרקי אבות (ה' י"ט): "עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע" שהיפוכן מידותיו של אברהם אבינו - עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה. שעל חכמי ישראל נאמר (דברים ז' ז'): "אתם המעט מכל העמים", ועל כן אומר רש"י (שם): "שמקטינים עצמם לפני".

התלמידים סימן למידות המורים

ראינו בפרקי אבות לעיל שתי דומיות זו מול זו. המשנה מיחסת שלש מעלות עיקריות- אלה של אברהם, וכנגדן חסרונות עיקריים - אלה של בלעם. מצד אחד אברהם, עמוד החסד ומצד שני בלעם הרשע סמל מנאצי ישראל ודורשי רעתם. אך קשה, מדוע מדברת המשנה בתלמידיהם של שני אלו ולא על האישים עצמם? למה מדברת בענפים ולא בגזע או בשורש?

עונה ע"כ ה"יחל ישראל" (להרה"ג הרב הראשי לישראל הר' ישראל לאו שליט"א, ספר ה' עמוד שי"ד): "שמעתי בשם הרב משה אביגדור עמיאל מי שהיה רבה של תל אביב (הדברים מובאים בשם המגיד ממעזריטש וגם בשם הבני יששכר) כי כדי להבחין בין אברהם אבינו ובין בלעם הרשע יש צורך בראיה רוחנית מיוחדת.

ההבדלים ביניהם לא ניכרו כלפי חוץ, אברהם אבינו כולם ידונו שהוא צדיק, אך גם בבלעם היה אפשר לטעות ולחשוב שצדיק הוא בלעם, לא היה אדם רגיל, חז"ל אומרים שדרגתו בנבואה היתה זהה לדרגת משה אבי הנביאים. אשר עליו נאמר (דברים ל"ד י'): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", מדייקים חכמינו (במדבר רבה פרשה י"ד כ'): "בישראל לא קם אבל באומות העולם קם", מדוע ניתנה הנבואה למי שמעשיו הוכיחו כי אינו ראוי לכך, כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם לזמר אילו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה, לכן נתן להם את בלעם, ומאז נסתתמו טענותיהם.

גם בלעם עצמו התנהג בצביעות, והעמיד פני צדיק תמים, כך אנו מוצאים אותו אומר (במדבר כ"ב י"ח): "לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אדבר", גם בפגישה עם מלאך ה', בדרכו לקלל את ישראל, הוא מיתמם ואומר (שם ל"ד): "כי לא ידעתי, ועתה אם רע בעיניך אשובה ליי", וכן הלאה הוא היה עושה מעשה זמרי, בינו לבין עצמו היה מושחת ושפל במידות, אך כלפי חוץ ביקש שכר כפינחס.

כיוון שלאנשים רגילים קשה לעתים להבדיל בין הטהור לטמא בין בלעם לאברהם, נותנת המשנה עצה אם רוצים לראות את ההבדל הברור בין שתי הדמויות צריך להביט בתלמידים.

גם כאשר בשעת מעשה קשה להבדיל בין הדרכים השונות ניתן לבחון את טיבן אצל תלמידיהן אצל ממשיכי הדרך השורשים עלולים להיראות זהים אך הפירות יהיו שונים לתלוטין.

זו הסיבה שהראה התנא את ההבדל בין בלעם לאברהם אבינו בתלמידיהם אצל התלמידים רואים כיצד חנך אברהם אבינו איזו דוגמא אישית הוא הראה כמו כן רואים מיהו בלעם הרשע מה ראו אצלו תלמידיו ממשיכי דרכו.

מי הוא שמכנהו התנא תלמיד? אומר הרמב"ם כל אלה שמתנהגים במידותיהם של אברהם או להבדיל של בלעם נקראים תלמידיהם.

מי שיש בו שלוש מעלות אלו עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה הוא מתלמידיו של אברהם אבינו משום שהוא ממשיך דרכו, לעומת זאת, מי שיש בו שלשה חסרונות אלו עין רעה, רוח גבוהה ונפש רחבה הוא הולך בדרכיו של בלעם הרשע".

מידות נראות לעיין במעשים

נתבאר עוד מדברי המשנה שמידות טובות ונגיעות רעות אי אפשר להסתיר לאורך זמן. ה"תלמידים" הם אלו הנמצאים אצל רבם שעות רבות וימים ארוכים. הם מבחינים בכל שמץ מעשה, בתגובה, בדרך מחשבה, בלשון שפתים ואפילו בשפת הגוף את שורש מעשי רבם. כך שמידות טובות או רעות נלמדים מכח ההבחנה שגדול יותר ככל שמבלים זמנם עם "מורם". להסתכל וללמוד מאברהם אבינו הוא חינוך לשלימות האדם למידות אותן מבאר רש"י כדלקמן: "עין טובה - שאין לו קנאה על חבירו וחביב עליו כבוד חבירו כשלו, רוח נמוכה - עניו ושפל ברך, ונפש שפלה - שמשפיל עצמו בין אנשים ומעורב בהם ואינו גס רוח". בלעם לעומתו היה מחנך ומקריץ לסביבותיו את ההיפך ממש. עין רעה - שלא לסבול טובת חבירו, ולקחת כבוד רק לעצמו, רוח גבוהה - גאווה והיות האדם קשה כארז, ונפש רחבה - גסות הרוח.

ראיתי ב"שיחות מוסר" (להרה"ג ר' חיים ליב שמולביץ זצ"ל, ראש ישיבת מיר, עמוד שמ"ז) ביאור נפלא על "עניו ושפל ברך" המוזכר ברש"י (לעיל) ואלו דבריו: "מהי המעלה של שפל ברך מלבד המעלה של עניו? ואמרנו לבאר ע"פ מה שאחז"ל (תענית כ' ע"ב): "לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז", כלומר, שיוכל האדם לכוף את עצמו ודעתו מפני רצון דעת חבירו, כי יש אדם שהוא עניו אך עדיין אינו שפל ברך, שאינו נוטה מדעתו כמלא נימה וסבור שהצדק אחרים, ולא יהא קשה כארז שאי אפשר לכופף את קומתו בשום אופן, וזהו "שפל ברך", הכופף קומתו ומבטל דעתו מפני עמו.

זו היתה תורתו של בלעם וכל מעייני חכמתו הרעה, כי השפל והפחות עושה מן השפלות תורה שלימה, והוא מלמד את הכל ומדריךכם ללכת במידותיו הנתעבות".

כבוד כל הבריות חשוב להקב"ה

נעלה עוד במסילה ונמצא במדרש (במדבר רבה כ' י"ד) שהאתון נהרגה ע"י מלאכו של הקב"ה אחרי שפתחה פיה וביזתה את בלעם לעיני שלוחי בלק שהלכו עמו בדרך. שני הסברים נותן המדרש הא' - "כיון שדיברה מתה שלא יהיו אומרים זו שדיברה ועושין אותה יראה", כלומר, שלא יאמרו הגוים זו הבהמה שדיברה ויעשוה אלילה לעבודה זרה. והב' - "חס הקב"ה על כבודו של אותו רשע שלא יאמרו זו היתה שסילקה את בלעם", כלומר האתון מתה שלא יאמרו שזו האתון הוכיחה את בלעם וביישה אותו.

ומסיים המדרש: "להודיעך שחס הקב"ה על כבודן של בריות ויודע צרכן וסתם פי הבהמה שאילו היתה מדברת לא היו יכולין לשעבדה ולעמוד בה שזו הטפשת שבבהמה וזה חכם שבחכמים כיון שדברה לא היה יכול לעמוד בה". ממש מדהים.

ממש מפליא, זה בלעם עליו נאמר (סנהדרין ק"ה ע"א): "בלעם בן בעור שבא על העיר" וברש"י (שם): "שבא על אתונו", ועוד שם בגמרא שאמרה לו האתון: "ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה". הנה אפילו עליו, המושחת והרשע התאון והרודף בצע בעל כל מידה רעה והרודף להרוג אומה שלימה בעד ממון, הקפיד הקב"ה על כבודו של אדם זה.

ראה גם בגמ' ברכות (כ"ז ע"ב) שכשהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו לא מנו את ר' יהושע במקומו, כי ר' יהושע היה "בעל המעשה" שבשבילו הורידו את ר' גמליאל מהנשיאות, לכן לא רצו החכמים לגרום לר' גמליאל צער נוסף (עי' רש"י שם).

ראה גם בגמ' ברכות (כ"ז ע"ב) שכשהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו לא מנו את ר' יהושע במקומו, כי ר' יהושע היה "בעל המעשה" שבשבילו הורידו את ר' גמליאל מהנשיאות, לכן לא רצו החכמים לגרום לר' גמליאל צער נוסף (עי' רש"י שם).

נמצאנו למדים כמה גדול ערכו וכבודו של אדם מלפני השי"ת שאפילו רשע שברשעים כבלעם עדיין מנע בזיונו למרות שלא היה מגיע לו ע"פ מידותיו ומעשיו.